

Katsauksia

Kustaa Vilkuna 1902—1980

Valok. Jarmo Laine 1979

Suomen Akatemian jäsen Kustaa Gideon Vilkuna syntyi 26. lokakuuta 1902 Nivalassa ja kuoli 6. huhtikuuta 1980 Kirkkonummella. Hänen elämäntyönsä on puhuva esimerkki siitä, kuinka lahjakas yksilö kykenee vuosisatoina patoutuneen talonpoikaisen elämänmenon voimasta henkisen ja yhteisöllisen elämän aloilla suuriin tekoihin. Tuota merkillistä potentiaalienergian ilmentymää ei ole mahdollista sanoin eikä muullakaan tapaa osoittaa. Se vain on — niin kuin Kustaa Vil-

kunan persoonassa — tosiasiana havaittavissa.

Kun Kustaa Vilkunan elämäkerta kerän kirjoitetaan, hänen elämäntyötään on mahdollista käsitellä monesta eri näkökulmasta. Tässä on aiheellista kajota vain hänen toimintaansa tieteenharjoittajana.

Suomalais-ugrilaisen kansatieteen varsinaisen perustajan U. T. Sireliuksen (1872—1929) tutkijanura sattui aikaan, jolloin perinteentutkijan — hiukan liioitellusti sanoen — ei ollut tarpeen vaivata itseään metodisilla kysymyksillä. Kansanrunoutentutkimuksessa oli Krohnen kehittämällä maantieteellis-historiallisella tutkimusmenetelmällä kansainvälisesti tunnustettu asemansa. E. N. Setälä oli kielitieteeseen kotiuttanut nuogrammaattisen koulukunnan opit siitä, että äänne-
lait oli käsitettävä ihmisen tahdosta riippumattomiksi mekaanisfysiologisiksi ilmiöiksi. Kansatieteen tutkimuksessa vallitsi Charles Darwinin ajatteluun perustuva kehitysoppi. Tutkimalla ns. primitiivikulttuureja katsottiin voitavan rakentaa lähes täydellinen kuva koko inhimillisen kulttuurin kehityksestä nykyisen sivilisaation asteelle. Typologista tutkimusmetodia, jota esihistoriallinen arkeologia oli hyödyntänyt, oli muka mahdol'ista soveltaa kansatieteellisen esineistön ikäämiseen, ikään kuin esineet olisivat olleet eläviä orgaaneja. Turvautumalla suomalais-ugrilaisen kielitieteen saavuttamiin loistaviin tuloksiin katsottiin olevan mahdollista luoda kokonaisnäkemys nimenomaan suomenheimosten kansojen kulttuurisesta kehityksestä. Linjat olivat sel-

Katsauksia

keät. Vain uuras työ oli tarpeen.

Historiantutkija Gunnar Suolahti (1876—1933) oli saksalaisen Karl Lamprechtin edustaman kollektiivisen historiankäsitteksen hengessä kasvattanut ympärilleen kulttuuri- ja sosiaalishistoriallisesta tutkimuksesta kiinnostuneen koulukunnan. Kansatieteen rasitteena olivat maineikkaiden saksalaisten teoreetikkojen ns. alkuitujen (Kulturelemente) etsintää arvostavat opit, vaikka niitä kaikki eivät enää hyväksyneetkään. Kustaa Vilkuna uudisti kansatieteen kiinnittämällä johdonmukaisesti huomiota kulloisiinkin kansainvälisiin kulttuuriyhteyksiin ja ihmisen toimintoja määrääviin tarkoituksenmukaisuuden periaatteisiin. Tieteessä ns. funktionaalisen koulukunnan maineen on saavuttanut puolalaissyntyinen sosiaali-antropologi, Lontoon yliopiston professori Bronislaw Malinowski (1884—1942), mutta hänen opeillaan ei ollut Vilkunaan välitöntä vaikutusta. Mikäli Vilkunan omaksumista vaikutteista on syytä puhua, on lähinnä muistettava hänen kollegansa ja elinikäinen ystävänsä Sigurd Erixon (1888—1968), joka puolestaan tunnetaan sosiologisen suuntauksen edelläkävijänä Ruotsissa.

Kustaa Vilkuna, joka ei muodollisesti halunnut julistautua minkään oppisuunnan kannattajaksi, omaksui oman luontumuksensa mukaisesti asiallisuutta kunnioittavan tutkimusmetodinsa. Hän kasvoi eteväksi uudenaikaiseksi tutkijaksi omista lähtökohdistaan käsin.

Ennen opintielle lähtöään Kustaa Vilkuna joutui keskipohjalaisessa kodissaan omakohtaisesti ottamaan osaa kaikkiin isossa yksinäistalossa suoritettaviin töihin, kyntö- ja kylvötöistä talveseen savenajoon jos jokakeväiseen aidanpanoonkin. Monipuoliset työntekoon liittyvät kokemuksensa hän tuli hankkineeksi ajankohtana, jolloin maaseudun elämänmenossa vallitsi kutakuinkin staattinen tila. Uuraassa, kellonaikojen rajoittamattomassa työskentelyssä hän joutui nuoresta pitäen tasaveroisessa kumppanuudessa seurustelemaan talon palkollisten kanssa ja siten

omaksumaan sosiaalista mieltä. Herännäiskodin kasvattina hän oppi ymmärtämään hengellisen elämän atmosfääriä voidakseen oppineisuuden asteelle kohottuaan osoittaa, että herännäisyys oli käsitettävä yhtä hyvin sosiaalisesti kuin uskonnolliseksi ilmiöksi. Kansatieteen metodiikkaan sovellettuna tämä kaikki merkitsi oppia siitä, josta modernin tutkimuksen ei ole lupa tinkiä: on kielenkäyttöä myöten perehdyttävä sen yhteisön elämään, jonka tutkimiselle on tarkoitukseen omistautua.

Kustaa Vilkunan yliopistollisina oppiaineina olivat kansatieteen ohella suomen kieli, historia ja esihistoriallinen arkeologia. Myös kansanrunouden tutkimuksen ongelmat olivat hänelle läheisiä. Hänen näkemyksessään kaikki nämä alat sulautuivat yhteen. Hän näki kansanelämän ilmiöt jakamattomana kokonaisuutena. Kun nykyisin tieteilysä pyritään erikoistumaan, on tilanteen pakosta nostettava arvosijalle monitieteily; siitä on nykyoloissa johdettu ryhmätyöskentelyyn. Kustaa Vilkuna oli oppineisuutensa ansiosta monitieteilijä.

Vilkunan ensimmäinen suuri tutkimus oli hänen väitöskirjansa Varsinais-Suomen kansanomaisesta taloudesta (1935), joka luo hänen tieteenharjoituksensa lujan pohjan. Se on ensimmäinen suomalaista kansankulttuuria käsittelevä kokonaisuus, jossa kentältä kerätty perinneaine on asetettu omaan, aikasidonnaiseen kulttuurihistorialliseen taustaan; siinä on pidetty silmällä arkeologista todistusaineistoa ja hyödynnetty eritoten filologian saavuttamia tuloksia. Väitöskirjansa laajaan aihepiiriin Vilkuna palasi tuon tuostakin käsittelemällä siihen sisältyneitä erikoisongelmia. Tyypillisenä esimerkkinä voidaan mainita ns. Kalmarin koodeksi, jonka erikoislaatuinen kuva-aines ei jättänyt Vilkunan tutkijanmieltä rauhaan. Hän palasi siihen yhä uudelleen, kunnes hän onnistui tutkijanuransa lopulla sitovasti osoittamaan, että keskiajan oloja oivallisesti valaisevan teoksen kuuluukin olla oikealta nimeltään Codex Aboensis (1977).

Kustaa Vilkunan valpas tutkijansilmä havaitsi usein selvitystä kaipaavan ongelman vaatimattomassakin aiheessa, josta hän kuitenkin kykeni kehittelemään mielenkiintoisia kulttuurihistoriallisia näkymiä. Hänen tieteellisten artikkelien ja kotiseuduntutkimukseen liittyvien kirjoitelmien luku nousee toiselle tuhannelle. Tuskin on olemassa kansatieteellistä aihetta, johon ryhtyessään myöhemmän tutkijan olisi mahdollista sivuuttaa Vilkunan nimi. Tässä rajoituttakoon siis vain hänen tärkeimpiin teoksiinsa.

Maanviljelyn keskeinen työkalu aura oli Kustaa Vilkunan mielenkiinnon kohteena noin neljänkymmenen vuoden ajan. Die Pfluggeräte Finnlands (1974) sisältää tiivistelmän erillisiin artikkeleina ilmestyneistä pienoistutkielmista. Sama on sanottava hänen pitkäaikaisista, pohjoisten lohijokiemme kalastusta käsittelevistä tutkimuksistaan, jotka huipentuivat monumentaaliseen kokonaisuuteen Lohi (1974).

Väitöskirjaansa Kustaa Vilkuna täydensi suppealla tutkimuksellaan Varsinais-Suomen kansanomaisista rakennuksista (1938), mutta omistautui sittemmin sodanaikaisista veloitteistaan vapautuneena tapatutkimuksen alueelle. Työ ja ilonpito valmistui 1946, kalendaarisia merkkipäiviä käsittelevä Vuotuinen ajantieto (1950) ilmestyi vuoteen 1976 mennessä neljänä painoksena. Kalendaarisia tutkimuksia perusteellisesti harjoittaneena Vilkuna joutui antamaan käytännön apua suomalaisen kalenterin nimistön uudistamisessa. Tieteellisinä tutkimuksina ilmestyivät Oma nimi ja lapsen nimi (1959), Suuri nimipäiväkalenteri (1969) ja Etunimikirja (1976). Vilkasta tieteellistä keskustelua Vilkuna sai aikaan uusia, rohkeita näkemyksiä sisältävällä teoksellaan Kainuu — Kvenland — missä ja mikä? (1957).

Kustaa Vilkunalla oli armoitettu lahja kirjoittaa kansanperinteen ilmiöistä viehättävällä ja jokaisen ymmärrettävällä tavalla esityksen tieteellisen arvon siitä kärsimättä. Tästä sopii esimerkiksi hänen

yhdessä hyvän ystävänsä, etevän valokuvaajan Eino Mäkisen kanssa julkaisemansa Isien työ (1943), joka jatkuvasti on välittämässä luotettavaa tietoa vasta silmiemme edestä hävinneistä kansanelämän tavoista ja muodoista.

Halu ja kyky käsittää kansanmurteihimme sisältyvien tietojen arvo saattoi Kustaa Vilkunan Sanakirjasäätiön apulaisjohtajaksi (1931—44). Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kansatieteen dosentiksi hänet nimitettiin 1936 ja Albert Hämäläisen jälkeen saman tieteenalan oppituolin haltijaksi 1950. Historiallis-kielitetieteellisen osaston dekaanina hän toimi vuosina 1952—57. Lahjakkaaksi ja määrätietoiseksi tutkijaksi tunnustettuna Kustaa Vilkuna nimitettiin Suomen Akatemian jäseneksi vuonna 1959.

Tieteellisessä yhdistystoiminnassa Kustaa Vilkuna oli paljossa mukana: Suomen Muinaismuistoyhdistyksen puheenjohtaja (1945—62), Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran eriasteisissa johtotehtävissä (1935—75), Kansatieteellisen Arkiston toimittaja (1936—73), Finnisch-ugrische Forschungenin toimituksen jäsen (1952—), Tukholmassa ilmestyvän Folk-Livin (1938—66), Göttingenissä julkaistun Ethnologia European (1967—).

Kansainvälisten tieteellisten ja kulttuuristen suhteiden vaalijana Kustaa Vilkunalla oli merkittävä asema. Hän oli pysyvän kansainvälisen atlastoimikunnan jäsen (1953—) ja vaikutti henkilökohtaisella panoksellaan suomalais-unkarilaisten kulttuurisuhteiden ylläpitoon sekä myös Suomen ja Neuvostoliiton välisen etnologisen tutkimustyön virkistämiseen.

Kustaa Vilkuna oli useiden kotimaisten tieteellisten seurojen ja kansalaisjärjestöjen kunniajäsen. Kungliga Gustaf Adolfs Akademien kutsui hänet kunniajäsenekseen 1972, Unkarin kansatieteellinen seura 1959, Unkarin tiedeakatemia 1964, Tukholman etnologinen seura 1954, Verein für Volkskunde in Wien 1966. Hän oli Greifswaldin, Oulun, Leningradin ja Budapestin yliopistojen kunniaohjanti.

Kun nyt Kustaa Vilkuna on poissa kes-

Katsauksia

kuudestamme, ei sovi unohtaa myöskään sitä määrätietoista toimintaa, jolla hän 1930-luvulla ohjaili ylioppilasosakuntien kotiseuduntutkimusta. Laajoja kansalaispiirejä toimintaan kannustavalle aatteelle uskollisena Kustaa Vilkuna pysyi loppuun asti. Hän herätti nykyisin Suomen Kotiseutuliiton hallinnassa olevan aikakauslehti Kotiseudun uudelleen henkiin vuonna 1934 ja oli sen päätoimittajana vuodet 1934—45 ja 1961—1980.

Virittäjässä Kustaa Vilkuna julkaisi elämänsä aikana 34 tieteellistä artikkelia ja 35 kirja-arvostelua, yhteensä 69 kirjoitusta. Velvollisuudentuntoisempaa avustajaa Kotikielen Seuran aikakauslehdellä ei ole ollut monta. Ensimmäisen artikkelinsa hän julkaisi jo 1925 ollessaan sanastajana Nivalassa. Siinä hän käsitteli kieli­mestarin valinnassa ja haastattelijan sekä tiedonantajan välisessä keskinäisessä seurustelussa varteen otettavia näkökohtia tavalla, joka kelpaa vastedeskin jokaisen murteenkerääjän ohjeeksi.

Kotikielen Seuran kunniajäseneksi Kustaa Vilkuna kutsuttiin 1976.

Toivo Vuorela